

SMARANDA ENACHE

Az emberi jogok fontossága a változó világban

Hölgyeim és Uraim!

Örvendek, hogy az emberi jogok nemzetközi napját egy ilyen tartalmas vitafórum keretei között, az Önök társaságában tölthetem, ezért köszönettel tartozom Balog Zoltán államtitkár úrnak a meghívásért. Egyúttal örömet fejezem ki a lehetőségért, hogy újra találkozhatok olyan személyiségekkel, mint Szócs Géza vagy Répás Zsuzsánna, akikkel együtt dolgoztunk az évek folyamán a magyar–román történelmi megbékélés megvalósításán.

Szeretném kihangsúlyozni, hogy rendkívül értékelem a magyar EU-elnökségnek a kisebbségi jogok elfogadásáért tett erőfeszítéseit, különösképpen a roma integráció területén. Ha mindaz megvalósul, komoly precedenst képezhet a kisebbségi jogok kiteljesedése terén.

Én a civil szféra szemszögéből szeretném megközelíteni konferenciánk problémakörét, adva lévén, hogy több mint két évtizede ezen a területen tevékenykedem.

A Pro Europa Liga az emberi jogok védelmében

A marosvásárhelyi székhelyű Pro Europa Liga azzal a céllal jött létre 1989 decemberében, hogy hozzájáruljon Románia európai felzárkóztatásához, miután negyed évszázadon át, a Ceaușescu nevével fémjelzett nemzeti-kommunista diktatúra alatt az alapvető emberi jogok többségének érvényesítése megszűnt, a nemzeti kisebbségeket pedig agresszív asszimilációs folyamatnak vetették alá. Már 1990 „fekete márciusa” jelezte, hogy a volt kommunista rendszer haszonélvezői nem hajlandók elfogadni a demokratikus pluralista politikai rendszer megvalósítását, hanem arra

SMARANDA ENACHE, a Pro Europa Liga társelnöke, Románia volt finnországi nagykövete.

törekednek, hogy átmenthessék kiváltságaikat egy olyan „eredeti demokráciába”, amelyet továbbra is ellenőrzésük alatt tarthassanak. A Pro Europa Liga tevékenysége ezután arra összpontosult, hogy egyrészt megerősítse az autentikus demokratikus erőket, másrészt, hogy különböző kulturális programok segítségével elejét vegye a fasisztoid törekvések előretörésének, és ellensúlyozzák a volt rendszer képviselőinek visszarendeződését.

Valljuk, hogy annak az értékrendnek, melyet egyezményesen „európainak” szoktunk nevezni, kell minden demokratikus tevékenység alapjául szolgálnia. Ennek érdekében nagy hangsúlyt fektettünk az erdélyi nemzeti és felekezeti közösségek szolidaritásának megerősítésére, a kisebbségi közösségek identitásának megőrzésére a román–magyar történelmi megbékélés folyamatában, a regionális sajtóságok megóvására és fejlesztésére.

Fontos helyet foglalt el tevékenységünkben az emberi és kisebbségi jogok tiszteletben tartásának védelme, a visszaélések nyilvános feltárása, valamint a civil szféra konszolidációja. 22 éves tevékenysége alatt a Pro Europa Liga számtalan kulturális rendezvényt, a társadalmi párbeszéd legkülönbözőbb módozatait, nyári egyetemet, civil társadalmi kampányt és civil diplomáciai lépést, valamint kiadványt kezdeményezett és támogatott. Ezek keretében gyakran hatékonyan közreműködtünk magyarországi partnerekkel, akiknek ez alkalomból is szeretnék köszönetet mondani.

Az emberi jogok fontossága a változó világban

Annak ellenére, hogy holnap, december 10-én ünnepeljük az Emberi Jogok Egyetemes Napját, december 18-án pedig a Nemzeti Kisebbségek Napját, tisztában vagyunk azzal, hogy sajnálatos módon, sem az Európai Unió, sem a stabil demokráciák közösségében az emberi jogok tiszteletben tartásának kérdésköre nem áll a nyilvánosság és a média figyelmének középpontjában.

Romániában mindaddig, amíg az uniós felzárkózás volt a bel- és külpolitika központi célja, az emberi és kisebbségi jogok kérdésköre nagy figyelmet kapott. Mindaddig, amíg Románia 1995 és 2007 januárja között elnyerte az EU-tagállami státuszát, létrejött mindazon törvényes intézményi keret, amely ma is működik, és garantálja az emberi jogok tiszteletben tartását. Mára viszont, az EU teljes jogú tagjaként, azt tapasztaljuk, hogy az emberi jogok elméletét és szellemiségét a gyakorlatba átültető intézmények és szervezetek működését egyre inkább megkérdőjelezzik azzal, hogy egy túlhaladott és idegen „politically correctness” szolgálatába szegődtek, elfelejtve azt a történelmi tényt, hogy az emberi jogok a nyugati civilizáció alapkövét képezik, és hogy ezek feladása valójában egy általános káoszhoz vezet-

ne. Semmiképp sem elfogadható az az áramlat, amely a terrorizmus elleni harc, a gazdasági válság vagy önös nemzeti érdekek ürügyén zárójelbe tenné az emberi és kisebbségi jogok egyetemes és oszthatatlan értékét.

Emberi jogok Romániában

A romániai civil szféra komoly aggodalommal kíséri az emberi jogok védelmének visszafejlesztését, főleg a 2007-es uniós csatlakozás után. Amióta Románia az EU teljes jogú tagja, megszűntek azok a nemzetközi nyomások, amelyek érvényesítheték velünk szemben az emberi jogok tiszteletben tartására vonatkozó feltételeket. Azóta az emberi jogok tiszteletben tartására vonatkozó hangsúlyok másodrangúvá váltak. Így például a nem kormányzati szervezetek évi jelentései, de a nemzetközi szervezetek, intézmények és más kormányok jelentései és felmérései is azt bizonyítják, hogy komoly visszaélések lehet tapasztalni a média és a szólásszabadság terén, a gyülekezési jog és a szabad szerveződés terén, a kommunista rendszer által elkobzott javak visszaszolgáltatása, a nemzeti, nyelvi és felekezeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartása, a bíróságok függetlensége és a korrupció felszámolása terén.

Aggodalommal észleljük, hogy egyrészt felerősödött a kommunista diktatúra iránti nosztalgia, a volt szekuritáté és kommunista párt vezető figurái szabadon jelennek meg az egyetemek és a média nyilvánossága előtt, védelmükbe véve a volt rendszer „sikereit”. Másrészt, felerősödött, főleg a fiatalok soraiban, a fasisztoid, antiszemita, idegengyűlöletre épülő mozgalmak népszerűsége. Felerősödött a fundamentalista ortodoxizmus is, az ortodox egyház óriási anyagi alapok birtokában aktív szerepet vállal a vallási és etnikai asszimiláció terén. Felerősödött a romaellenes, magyarellenes politikai diskurzus, és többször előfordult, hogy ezt magasrangú politikusok, az államelnök, a miniszterelnök vagy a külügyminiszter szájából halljuk.

Az a tény, hogy országunk is aláírta az Európai Emberjogi Egyezményt, a román állampolgárok számára is biztosítja azt a lehetőséget, hogy a strassbourgi Emberjogi Bírósághoz folyamodjanak. Sajnos a panaszok száma szempontjából Románia az „előkelő” harmadik helyet foglalja el Európában. Komoly aggodalomra ad okot az a tény is, hogy Romániában drasztikusan csökkent az emberi és kisebbségi jogokat védő szervezetek száma, úgy a hazai, mint a nemzetközi intézmények általában, tartózkodva ezek nyilvános anyagi támogatásától.

A kisebbségi jogok mint alapvető emberi jogok

A Pro Europa Liga értékrendjén és tevékenységén belül a kisebbségi jogokat egyetemes emberi jogokként kezeltük. Azok közé tartozunk, akik a kollektív jogokat az identitás megtartásának feltételeként tartjuk számon. A romániai kisebbségvédelem nagyjából fedi azt a mércét, amit az egyéni jogok védelmeként könyvelnek el. 1990–2007 között létrejöttek azok a jogi és intézményi keretek, amelyek garantálják az egyéni kisebbségi jogok védelmét. Románia egy sajátos rendszert is kidolgozott annak érdekében, hogy a kisebbségek képviselve legyenek a parlamentben, ha elmentmondásos is az idevágó alkotmányos rendelkezés, mert ahelyett, hogy a nemzeti kisebbségek képviselője, különleges rendszabályozás alapján, a felsőházban történne, hiszen ez volna a kétkamarás parlament rációja, az alsóházban képviseltetnek speciális választási szabályozás alapján.

Mindezek mellett, a romániai kisebbségvédelmi keretek elavultnak bizonyulnak, mert nem tudnak megfelelni a 18 különböző hivatalosan elismert romániai kisebbség elvárásainak. A jelenlegi keretek megváltoztatása komoly ellenállásba ütközik, mivel nincs egyetlen többségi politikai alakulat sem, amely nyíltan felvállalná a mostani rendszer módosítását. A módosítás azt jelentené, hogy egyrészt meg kellene tartani azokat a kereteket, amelyek az egyéni jogok védelmét biztosítják, és amelyek nagyjából megfelelnek a legtöbb nemzeti kisebbség elvárásainak. Másrészt, a módosításnak biztosítania kellene, hogy a magyar és a roma közösségek esetében, a két kisebbség méreteinek és sajátosságainak megfelelő új kereteket fogadjanak el.

A roma közösség legfontosabb igénye a diszkrimináció nélküli szociális integráció. Ezt új eszközökkel kell megvalósítani, mert az elmúlt húsz év tapasztalata azt bizonyítja, hogy sem az európai alapok igénybevétele, sem a nemzeti roma stratégia nem hozott érdemi változást sem a roma társadalom progressziójában, sem a romákkal szembeni diszkrimináció és előítéletek csökkentésében. A roma közösség jövője nemcsak európai kérdés, ahogy egyes nemzeti kormányok szeretik feltüntetni, hanem elsősorban a nemzeti kormányoktól függ, és a roma közösség vezetőivel és tagjaival kell végbevenni. Itt egy többszáz éves kizárásról van szó, egy tízéves program legfennebb csak elkezdhet egy folyamatot.

A magyar közösség elvárása az autonómia megvalósítása, a személyi, kulturális autonómiáé és a székelyföldi területi autonómiáé. Vannak különböző tervek, törvényjavaslatok – ilyen a parlament fiókjában évek óta porosodó kisebbségi törvénytervezet –, amelyeket egyelőre a román politikai szféra elutasított. A kettős állampolgárság csak tovább bonyolította a kérdést mindaddig, amíg a kettős állampolgárság és az autonómia logikailag kizárják egymást, véleményem szerint.

Az idő korlátozott volta miatt nem áll módomban bemutatni azt a programot, amelyet a Pro Europa Liga és a kolozsvári székhelyű Provincia Csoport dolgozott ki az évek során, csak nagyon röviden említenék néhány gondolatot: az autonómia megvalósítható a romániai regionalizáció keretén belül, s nem attól függetlenül; kevés az esélye annak, hogy egy úgynevezett aszimmetrikus modellt fogadjanak el, az autonómiát csak általános demokratikus eszközökkel lehet megvalósítani; az autonómiáról szóló diskurzust felhasználó marginális és radikális csoportok csak aláássák az autonómia esélyeit.

Nem minden esetben szerencsés az a felfogás, hogy az autonómiáról csak a kormányok tárgyalhatnak érdemben egymással. Hiányoljuk a román és magyar civil szféra bevonását, és merném javasolni a jelenlévőknek, hogy gondolkodjunk együtt olyan rendezvényekről, amelyek az autonómiáról a civil szféra bevonásával történnek.

Nem utolsósorban, Romániában aggasztó a vallási kisebbségek helyzete, elsősorban az erdélyi felekezetek helyzete. Kiemelném a görög-katolikus egyház helyzetét, javai visszaszolgáltatásának ügye magában is megérinti az európai intézmények figyelmét, mivelhogy a román állam, amely 1948-ban kisajátította, egészen átengedte a kérdés megoldását az ortodox egyháznak, amely haszonélvezője volt e kisajátításnak. Ugyanakkor sértő és elfogadhatatlan a vallásoktatás minősége az állami iskolákban, mely gyakran ortodox propagandaként működik.

A Pro Europa Liga szempontjából sokkal fontosabb az erdélyi interkulturális modell, mely történelmileg is előrevetítette a jövő Európáját, ellentétben a nemzetállam beolvasztásra törekedő etnikai modelljével. Ennek szellemében támogatjuk, hogy az EU dolgozzon ki megfelelő jogi keretet az emberi és kisebbségi jogok védelmére érdekében: fogadja el az Európai Emberjogi Egyezményt, a Kisebbségi Keretszerződést és az Európa Tanács egyéb idevágó határozatát, hozzon létre egy kisebbségvédelemért felelős biztosi tárcát az Európai Bizottság keretében.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Budapest, 2011. december 9-én.